

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia Logopaedica IV (2011)

Ewa Horyń

Czym żywili się mieszkańcy miasta Wojnicza w XVI–XVIII wieku?

Celem niniejszego artykułu jest próba odpowiedzi na pytanie, czym żywili się mieszkańcy miasta Wojnicza w XVI–XVIII wieku. Omawiając to zagadnienie, posłużę się polem wyrazowym *nazwy pożywienia*.

Materiał językowy obejmuje trzy tomy ciekawych i wartych zaprezentowania *Rachunków miasta Wojnicza*, dotyczących ośrodka miejskiego położonego we wschodniej części Małopolski, dokładnie w powiecie tarnowskim.

Rękopisy wymienionych tekstów¹ znajdują się w Archiwum Państwowym w Krakowie. Część pierwsza stanowi fragment zachowanej księgi radzieckiej o sygnaturze depozytowej 172. Obejmuje ona lata 1561–1584. Początkowe, częściowo nieczytelne wpisy autorstwa Stanisława Zarębskiego mają charakter kronikarsko-sentencjonalny. W części tej znajdują się zapisy rachunkowe, wpisy dotyczące spraw opiekuńczych, które sporządzano w związku ze sprawowaniem przez radę miejską opieki nad sierotami², oraz spisy wydatków poniesionych przez Marcina Janaszowica w czasie pełnionej przez niego kadencji burmistrza. Trzon księgi, jak podają wydawcy źródeł, stanowi rejestr wydatków rady miejskiej, obejmujący łącznie wydatki władz miejskich. Wpisy rejestru sporządzane były przez miejscowych pisarzy³, którzy stosowali układ chronologiczny, a nie rzeczowy, z podziałem na poszczególne lata, niekiedy nawet na miesiące kalendarzowe.

Tom drugi źródeł dokumentuje gospodarkę finansową Wojnicza w latach 1660–1784. Należą tu zachowane księgi rachunkowe. Składają się na nie rejestry świadczeń podatkowych mieszczan wojnickich, w tym rejestry poborowe, podatkowe i rachunki.

---

¹ Informacje na temat Ksiąg rachunkowych przytaczam ze wstępu do *Rachunków miasta Wojnicza*, t. 1: *Rachunki 1561–1649*, oprac. J. Łosowski, J. Szymański, Wojnicz 1997, s. 5–13.

² B. Groicki, *Porządek sądów i spraw miejskich prawa magdeburgskiego w Koronie Polskiej*, Warszawa 1953, s. 30–31.

³ Pierwsza wzmianka, jak podają wydawcy tomu, dotyczy Stanisława Geladesa, który w roku 1640 odnotował niedopełnienie przez władze wojnickie obowiązku wypłaty należnego mu kwartalnego salarium w wysokości 2 zł – wstęp do *Rachunków miasta Wojnicza*, t. 1, *op. cit.*, s. 8.

W tomie trzecim znajdują się rejestry podatkowe 1660–1662, akta rachunkowe z lat 1769–1781, rejestry podatkowe i rachunki z lat 1734–1746, 1747–1755, 1769–1781 oraz ceny na targu wojnickim z lat 1772–1775, 1797–1812.

Jak zaznacza Tadeusz Szymański, stałą pozycją rachunków były wykazy potraw, za które miasto zapłaciło⁴.

Oto szczegółowa analiza wybranych nazw pożywienia, które w większości funkcjonują we współczesnej polszczyźnie.

Pierwszą grupę tworzą trzy nazwy ogólne (hiperonimy): *jadło*, *strawa* i *żywność*.

I. Nazwy ogólne⁵

Jadło. *Jadło* jest wyrazem poświadczonym dwa razy w tekstach w znaczeniu ‘żywność’: *Daliśmy leśnym na gorzałkę i na **jadło**, kiedyśmy jeździli na szarwark* (RMW I 1642)⁶. Słownik Lindego podaje: ‘jedzenie, to jest sam czyn jedzenia, i co się je, pokarm, strawa, żywność, pica, spiża’. We współczesnym słownictwie kulinarnym nazwa ta jest przestarzała, używana z kwalifikatorem *książk*[kowy] (WS 254).

Strawa. Drugą nazwą ogólną jest *strawa*, udokumentowana w rachunkach w znaczeniu ‘środku żywnościowe’: *Na żołnierza przejezdnego pana Cezarego Piesza na **strawę** i inne wydatki wybrano 52 złp 8 i pół gr, a mianowicie z domu po 24 gr* (RMW III 1660). W *Słowniku* Lindego mamy cztery znaczenia tego wyrazu: 1. ‘jedło, karmia, pokarm, śnidne rzeczy’, 2. ‘strawa bydłęca, pokarm, obrok, pasza’, 3. *fig*[urycznej] ‘strawa, karmia’, 4. ‘psi obiad’; współcześnie rzeczownik *strawa* uznaje się za wyraz przestarzały (WS 372).

Żywność. Jeden raz w rachunkach wojnickich pojawiła się nazwa *żywność* o wartości ‘jedzenie, pożywienie’ (WS 407): *Pana Brewkę staliśmy do Sącza dla ekstraktów, daliśmy mu kopę za drogę i na strawę. 3 Aprilis słuźe **żywność** z Wojnicza do Biecza żołnierzom* (RMW I 1640). Linde podaje podmiotowe znaczenia leksemu: ‘co człowieka żywi, do utrzymania życia mu służy, karmia, strawa’, ‘żywienie, wyżywienie, utrzymywanie życia’, ‘sposób do utrzymania, majątek’⁷.

II. Nazwy szczegółowe

II.1. Zboża i produkty zbożowe

II.1.1. Zboża

W grupie tej wystąpiła jedna nazwa ogólna *zboże*.

Zboże. Z zapisów wojnickich wynika, że nazwa ogólna *zboże* może określać ‘rośliny uprawne rosnące na polu’: *kiedy nam za kopcami **zboża** nasze na naszych*

⁴ T. Szymański, *Księgi miejskie Wojnicza jako nowe źródło do dawnego słownictwa polskiego (Uwagi wstępne)*, „Annales Academiae Paedagogicae Cracoviensis. Studia Linguistica”, t. 1: 2002, red. L. Bednarczuk, M. Mączyński, T. Szymański, s. 406.

⁵ W artykule przyjmuję klasyfikację zastosowaną przez M. Witaszek-Samborską w książce: *Studia nad słownictwem kulinarnym we współczesnej polszczyźnie*, Poznań 2005.

⁶ Pierwsza cyfra oznacza numer tomu RMW, druga numer zapiski w RMW.

⁷ E. Horyń, *O nazwach surowców i produktów żywnościowych w XVI–XVIII w. na podstawie ksiąg sądowych (gromadzkich) wsi Iwkowa, Jadowniki, Maszkienice i Uszew*, „Język Polski”, t. 88: 2008, nr 4–5, s. 307.

miejskich gruntach poddanyimi swoimi pokosić kazał, na to wyszła ekspensa za wino, wódkę i piwo (RMW II 94), jak również ‘ziarno tych roślin przerabiane na mąkę, kaszę’: *Die 17 Octobris wziąłem zboże Walentego Kurkowicza od brata jego Jana Kurka owsa korcy 3* (RMW II 1735). Zboże jest nazwą prasłowiańską⁸. Jej pierwotne znaczenie o treści bardzo ogólnej, nawiązującej do pojęć ‘majątek, posiadłość, powodzenie’, uległo istotnej zmianie. Nazwa *zboże* zaczęła określać ‘różne rodzaje roślin uprawnych i ich ziarna’. W dialektach nastąpiło jeszcze większe zawężenie znaczenia; w niektórych gwarach *zboże* bowiem oznacza tylko ‘owies’, sporadycznie w Małopolsce tylko ‘ziarno’. Współcześnie *zbożem* określa się ‘ziarno roślin uprawnych, przerabiane na mąkę, kaszę’ (WS 402).

Jęczmień. Nazwa ta, reprezentująca pierwotny temat na *-en*⁹, w tekstach wojnickich pojawiła się w znaczeniu ‘ziarno’¹⁰: *u pana Stańskiego jęczmień korcy 2* (RMW II 1769). Mierzono go w *korcach*¹¹. W *Słowniku* Lindego odnajdujemy dość szczegółowy opis jęczmienia: ‘zboże, mające źdźbło niższe od pszenicznego i żytniego, gęsto kolankowate; kłos ostro ościsty; ziarno z obydwu końców ostre’; współcześnie *jęczmień* to ‘gatunek zboża’ (WS 259).

Owies. Z materiału źródłowego wynika, że nazwą *owies* w XVI–XVIII wieku określano ‘ziarno przeznaczone na paszę dla koni’: *Aprilis piątego dnia miesiąca tego przyjechał jegomość pan Szymanowski pisarz skarbu króla jegomości po podwodne pieniądze. Natrawił pół korca owsa dla koni, za który fl. jeden* (RMW I 1639). Owies był również ‘daniną składaną w formie określonej ilości: korców i miarki’¹²: *18 Augusti wydatek na pana Zygmunta Sawickiego komornika jego królewskiej mości, piwa garncy 5, za które [...] za owsa trzy miarki* (RMW I 1644); *Item daliśmy za stację kapitanowi tychże draganów, który się nazad powrócił do jegomości pana wojewody do Krakowa. [...] item trzy miarki owsa, zań gr 9* (RMW I 1649). Nazwę tę odnotowuje Słstpol.: *owies* ‘roślina lub ziarno’; w następnych wiekach jej znaczenie nie uległo przeobrażeniom semantycznym – tak samo w SJPD i WS 320.

Pszenica. *Pszenica* to ‘najprzedszybie ze wszystkich zboże’ (SL), ‘roślina roczna z rodziny traw, jara lub ozima, uprawiana na całym świecie jako jedno z najważniejszych zbóż’ (SJPD). W przytoczonym przykładzie określa ‘ziarno tej rośliny’: *Żywność z Wojnicza do Biecza żołnierzom: [...] pszenicy korcy 8, za grochu korcy 4* (RMW I 82). Mierzono ją na *korce*; współcześnie *pszenica* to ‘ziarno rośliny zbożowej o tej samej nazwie’ (WS 245).

Żyto. *Żyto* to prasłowiańska nazwa z rdzeniem *ży-* (≤* *ži-*)¹³. Według zapisów wojnickich oznacza ‘ziarno rośliny zbożowej o tej samej nazwie’ (WS 407): *Miasto*

⁸ W. Sędzik, *Prasłowiańska terminologia rolnicza. Rośliny uprawne. Użytki rolne*, „Prace Slawistyczne” 1977, nr 3, s. 10.

⁹ E. Rogowska, *Kaszubskie nazwy roślin uprawnych*, Gdańsk 1998, s. 65.

¹⁰ E. Rogowska-Cybulska, *Gwarowy obraz roślin w świetle aktywności nominacyjnej ich nazw (na przykładzie gwary wsi Wagi w powiecie tomżyńskim)*, Gdańsk 2005, s. 265–266.

¹¹ Według konstytucji z 1764 roku warszawski korzec skarbowy zawierał ok. 120 litrów; W. Kopaliński, *Słownik mitów i tradycji kultury*, Warszawa 1985, s. 525.

¹² *Miarka* – ‘miara ok. 12 l’ – J. Kobylińska, *Słownik gwary gorczańskiej (zagórzańskiej)*, Kraków 2001, s. 79.

¹³ I. Judycka, *Nazwy roślin uprawnych w gwarach Pomorza Mazowieckiego*, „Poradnik Językowy” 1961, s. 356.

ma dostarczyć wojsku **żyta** 55 korców [...], owsa 89 korców 3 ćwierci (RMW III 1774). Mierzono je na *korce*; współcześnie leksem *żyto* występuje w dwóch znaczeniach: 1. ‘ziarno rośliny zbożowej o tej samej nazwie’, 2. *pot[ocznie]* p. *żytniówka* (WS 407).

II. 1.2. Kasza

Kasza. Nazwą tą określa się ‘ziarna zbożowe grubo zmielone lub utłuczone’: *Die 22 Decembris expans na jegomości pana Mariańskiego i inszych żołnierzów, co u mnie stali, u Witkiewicz za owies fl. 3//1, za siano zł 7//24 [...]* za **kaszę** 9 (RMW II 1734); współcześnie leksem *kasza* występuje w znaczeniu ‘ziarna zboża pozbawione łusek i najczęściej rozdrobnione, jadane po ugotowaniu; potrawa z nich’ (WS 265).

Krupa. Dość często, bo około 50 razy, wspomina się o *krupach* w znaczeniu ‘drobno skruszone ziarenka zboża, kasza’: *Naprzód za chleb gr 3 [...]* w *Rakowie za chleb gr 3, za słoninę gr 9, za krupy cztery szelągi* (RMW I 1649). Zapiski notują dwa rodzaje krup: *krupy jęczmienne*, czyli ‘ziarna jęczmienia’, oraz *krupy tatarszane* – ‘z ziarna tatarskiego’: *Żywność z Wojnicza do Biecza żołnierzom: [...]* **krup** korcy 4 **jęczmiennych** (RMW I 1640); *woźnicy [...]* *item za ćwierć krup tatarszanych* (RMW I 1649). Mierzono je na *korce* lub *ćwierci*¹⁴. Spotykamy tu również *krupy obwarzone*, czyli ‘krupy parzone’: *item temuż podwodnikowi na strawę wyżej wymienionemu, który przyjechał po też pieniądze parą koni [...]* za **krupy obwarzone** gr 3 (RMW I 1649); współcześnie *krupa* to ‘kasza, głównie jęczmienna’ (WS 278).

Jagła. W badanym materiale pojawia się leksem *jagła* użyty w liczbie mnogiej zapewne na określenie ‘obtłuczonego, obtłuskanego ziarna prosa; kaszy jaglanej’: *od Jabłońskiej wzięta [...]* za **jagły** gr 4 (RMW I 1641); *Kurkowej starej za ćwierć jagiel* 5 (RMW II 1769). Jagły mierzono na *ćwierci*; współcześnie nazwa *jagła* występuje z kwalifikatorem *przest[arzały]* ‘kasza jaglana’ (WS 256).

II. 1.3. Ryż

Prócz kasz rodzimych w dokumentach wojnickich jednostkowo cytowany jest ryż.

Ryż. Nazwa *ryż* pojawiła się jeden raz w rejestrze wydatków na tak zwaną komisję cyrkularną. Z zapisów nie wiadomo, czy chodzi o samą ‘roślinę uprawną’, czy ‘potrawę z ziaren tej rośliny’: *Regestr wydatków na komisję cyrkularną. [...]* *panu Szachowiczowi za korzenie, kwiaty, ryż i wina, ma ekspensy zł 24 gr 20* (RMW II 1777). Według SL *ryż* to ‘ziarna tej rośliny z łusek otłukane znajome są do wielorakiego zażycia’; współcześnie *ryż* to ‘ziarno rośliny zbożowej o tej samej nazwie; potrawa z tego ziarna’ (WS 354).

II. 1.4. Mąka

Mąka. W rachunkach jeden raz zamieszczono rzeczownik *mąka* w znaczeniu ogólnie powszechnym ‘produkt spożywczy służący do wypieku chleba, ciast i na potrawę’ (SW 298 notuje). Z zapisu dowiadujemy się tylko, iż za worek mąki trzeba było zapłacić 15 groszy: *Regestr wydatków na komisję cyrkularną. Kycieńkiej za worek mąki gr 15* (RMW II 1777).

II. 1.5. Pieczywo

Mówiąc o pożywieniu, nie można nie wspomnieć o pieczywie, a dokładnie o chlebie, obwarzankach i struclach, które często wymieniano w rachunkach z XVI, XVII i XVIII wieku.

¹⁴ *Ćwierć* to ‘miara ciał sypkich, obejmująca czwartą część korca’ (SW).

Chleb. Leksem *chleb* znany jest już w staropolskiej leksyce kulinarnej¹⁵, głównie jako ‘chleb, panis’, a także ‘utrzymanie, wikt, victus’ (Słstpol. – SL). W analizowanym materiale został udokumentowany ponad dwieście razy: *Temuż, kiedy jechał do Biecza do Lisowczyków dałem koni 4, na chleb grosz, na jajca, na masło, na piwo groszy 3* (RMW I 1621). W tekstach odnotowano kilka gatunków chleba: *chleb biały* ‘pszenny’: *Przyjechał jegomość pan Rożnowski. Za dwadzieścia za trzy garce piwa [...] za biały chleb gr 3* (RMW I 1621); *chleb żytni, chleb rzany* ‘żytni, zrobiony z żytniej mąki’: *W tym miesiącu przyjechał porucznik jegomości pana Jordana, natrawił: [...] za chleb rzany gr 3 [...] za chleb biały gr pół* (RMW I 1638); *Perkowi za chleb żytni i biały gr 11* (RMW I 1642). Z rachunków wynika, że wartość obydwu chlebów nie była jednakowa. Mamy również *chleb zimowy*, płacony w ramach hiberny, czyli ‘daniny pieniężnej: pobieranej w latach 1649–1775 z dóbr królewskich i kościelnych, przeznaczonej na utrzymanie wojska w okresie zimowym’ (SJPD). Oto cytat z 1661: *2 XII 1661. Na chleb zimowy dla żołnierzy wybrano 530 złp, a mianowicie z domu po 7 złp 15 gr, z folwarku po 2 złp, ale z Matlakowskiego 3 złp, z ról po 12 płatów, z ogrodów po 12 płatów, ale z Jeżowskiego 2 złp, z Susowego 1 złp* (RMW III 1661); współcześnie *chleb* to 1. ‘rodzaj pieczywa z mąki (pszennej, żytniej lub innej) i wody, na drożdżach albo na zakwasie, wyrobionego w podłużne bądź okrągłe bochenki (także bochenek takiego pieczywa’, 2. *daw[ny]* ‘zboże’ (WS 215–216).

Obwarzanek // *obarzanek*. Mniej licznie od rzeczownika *chleb* cytowany jest wyraz *obwarzanek*, który w zapisach zawsze występuje w „towarzystwie” *struceli*. Oznacza on ‘wyrób z ciasta parzonego w formie wałka zwiniętego w kółko; też każde ciasto i pieczywo tego kształtu’ (WS 315): *Na przywitanie jegomości pana Tworzyńskiego arendarza na ten czas wojnickiego [...] daliśmy [...] za obwarzanki gr 10, za dwie strucle gr 8* (RMW I 1637); *za chleb i obwarzanek gr 14 i pół* (RMW I 1641).

Strucla. W tekstach nazwa ta ma zapewne znaczenie takie jak w słownikach historycznych i gwarowych: ‘słodkie, przekładane (makiem, powidłami itp.) ciasto drożdżowe w kształcie podłużnej bułki’ (WS 372): *Na przywitanie jegomości pana Tworzyńskiego arendarza na ten czas wojnickiego [...] daliśmy [...] za obwarzanki gr 10, za dwie strucle gr 8* (RMW I 1637).

II.2. Produkty mięsne

Podstawę wyżywienia w ówczesnej Polsce stanowiło mięso. Tę kulinarną rzeczywistość potwierdzają rachunki wojnickie.

Mięso. W badanym materiale wystąpiła nazwa ogólna *mięso* o wartości semantycznej ‘jadalne części zabitych zwierząt rzeźnych, dziczyzny i ptactwa, a także ryb’ (SJPD; WS 301). W rachunkach wymieniane jest *mięso wołowe* ‘wołowina’, *wieprzowe* ‘świnina’, a także *warzyste*, czyli ‘ugotowane’: *Die Novembris [1734] ekspens uchwały na żołnierzy z dywizji wielkopolskiej, którzy jechali na podjazd do Sącza, wzięli ekspensu za [...] mięso fl. 1 gr 21, sól gr 1* (RMW II 1734); *Tarnowskiemu za mięso wołowe i wieprzowe i za kiełbasy gr 42* (RMW I 1642); *Die 14 Ianuarii przyjechał kapitan z Tatarami. Daliśmy pół korca owsa, [...] item za warzyste mięso gr 9* (RMW I 1649).

Wśród nazw szczegółowych spotykamy cztery formacje: *cielęcina*, *kozina*, *skopowina* i *skopina*.

¹⁵ M. Borejszo, *Staropolska leksyka kulinarna*, „Prace Filologiczne”, t. 53: 2007, s. 43.

Cielęcina. *Cielęcina* to derywat pochodzący od przymiotnika *cielęcy*¹⁶, oznacza ‘mięso cielęce, pieczeń cielęcą’ (podobnie WS 218). W zapisie z XVII wieku nazwa ta wystąpiła z przydawką *wędzona*, wskazującą na sposób przyrządzenia: za **cielęcinę wędzoną** we środę gr 3 (RMW I 1638); *item daliśmy panu Wareckiemu, który jeździł do Tarnowa po jurystę, na strawę jemu samemu i z koniem [...] item daliśmy na **cielęcinę** gr 24* (RMW I 1648).

Kozina. Wśród mięs wymienianych w rachunkach jednostkowo w zapisie z 1644 roku pojawiła się *kozina* w znaczeniu ‘mięso kozie’¹⁷ (WS 276 notuje): *Wydatek na chorągiew jegomości pana hetmana koronnego pana krakowskiego, który prowadził dwie piechoty [...] Naprzód dla pisarzów piwa garnicy trzy [...] item za **kozinę** gr 17* (RMW I 1644).

Skopowina. Pod rokiem 1644 zanotowano również *skopowinę*: *Eodem die wydatek na żołnierzow jegomości pana wojewody krakowskiego, co po stację przyjechali [...] za **skopowinę** gr 12* (RMW I 1644); wyraz znany jest przynajmniej od XVII wieku – Linde notuje *skopowinę z rzepą* (stąd SL i SW). W tym samym roku udokumentowana jest nazwa *skopina* (RMW I – 3 razy), forma nieznaną u Lindego ani w SW. Obie oznaczają ‘baraninę’¹⁸: *a więc wydatek na chorągiew jegomości pana hetmana koronnego pana krakowskiego, który prowadził dwie piechoty [...] Naprzód dla pisarzów piwa garnicy trzy [...] item za **skopinę** gr 24 item za **kozinę** gr 17* (RMW I 1644). Ten sam rodzaj mięsa został udokumentowany w postaci związku wyrazowego *mięso skopowe*, czyli ‘od skopa’ ‘kastrowanego barana’ (SL): *item za piwo gr 6 [...] item za **mięso skopowe** gr 12* (RMW I 1649); współcześnie rzeczownik *skopowina* uznawany jest za wyraz dawny (WS 365).

II. 2.1. Wędliny

Kiełbasa. Wśród wędlin w XVIII wieku notujemy tylko *kiełbasę*, zapewne w znaczeniu: ‘wędlina podłużnego kształtu, z rozdrobnionego mięsa (zwykle peklowanego) z dodatkiem tłuszczu i przypraw, w osłonce z jelita zwierzęcego albo sztucznej’ (WS 268): *Secunda Ianuarii 1770 przyjechali żołnierze z podwód cztery, dało się im coby nie brali podwód [...] Panu Rogowskiemu za **kiełbasy** co mu żołnierze wzięli 24* (RMW II 1770).

II.3. Warzywa

W tekstach pojawia się nazwa ogólna: *jarzyna*.

Jarzyna. Na podstawie kontekstów trudno ustalić definicję leksemu. Przyjmuje więc znaczenie za SL ‘tym razem pospolicie oznaczają rośliny ogrodowe, kuchenne = ogrodna strawa’: *Przyjechali żołnierze [...] którym daliśmy statią [...] za **jarzynę** gr 3 [...] za pół korca owsa* (RMW I 1637); współcześnie nazwa ta wystąpiła w trzech znaczeniach: 1. ‘część jadalna roślin warzywnych’, 2. ‘potrawa z jarzyn, np. gotowanych lub duszonych, zwykle podawana jako dodatek do mięsa’, 3. ‘gotowy zestaw surowych warzyw, z których przyrządza się wywar na zupę – włoszczyzna’ (WS 258).

¹⁶ *Słownik Słowotwórstwo języka doby staropolskiej. Przegląd formacji rzeczownikowych*, red. K. Kleszczowa, Katowice 1996, s. 182.

¹⁷ T. Szymański, *Księgi miejskie Wojnicza...*, op. cit., s. 406.

¹⁸ *Ibidem*, s. 406.

Cebula. W rachunkach nazwa *cebula* wystąpiła w znaczeniu ‘warzywo w kształcie jasnej główki o ostrym smaku i zapachu, używane jako przyprawa i jarzyna’ (WS 212): *U Suchowicza za [...] ocet i cebulę gr 2* (RMW I 1642: 123); *Die 26 Decembris ex pens na żołnierzy spod znaku jegomości pana Szembeka [...] za kapustę i omastę 12 cebula i sól 2 [gr]* (RMW II 1734).

Jednostkowo spotykamy również jej formę deminutywną *cebulka*, o tej samej wartości semantycznej (por. WS 212): *28 Octobris major księcia Marcin wziął pogłówne septembrowe czerwonych 10, 31 prowiant do obozu pod Czchów, bydlę całe [...] piwa beczek 2, masła, cybulek, wódki* (RMW II 1769).

Groch. W zabytkach mówi się o jednej roślinie strączkowej z rodziny motylkowatych¹⁹, a mianowicie o *grochu*: W zapisanych przykładach oznaczano nim ‘nasiona, ziarna’: *Żywność w Wojnicza do Biecza żołnierzom: owsa korcy 80, zaś fl. 58 gr 10, siana wozów 20, za nie fl. 30 [...] grochu korcy 4, zaś fl. 13* (RMW I 1640). Z kontekstu wynika, iż groch mierzono na *korce*; współcześnie *grochem* określa się ‘nasiona rośliny warzywnej o tej samej nazwie; potrawę z nich’ (WS 248).

Rzepa. *Rzepa* to prastara słowiańska roślina jadalna, która przed sprowadzeniem do Polski ziemniaków odgrywała ważną rolę w kuchni polskiej²⁰. Dokumentowana jest w rachunkach z XVII i XVIII wieku zapewne w znaczeniu ‘duży, okrągły lub spłaszczony korzeń rośliny warzywnej o tej samej nazwie’ (WS 355): *u tegoż Stawarza za rzepę gr 6* (RMW I 1642); *Ultima Ianuarii ex pens na jegomości pana Kurdwanoskiego za owies zł 1 [...] za kaszę, rzepę* (RMW II 1735).

Rzodkiew. Dość rzadko, bo tylko 3 razy, w rachunkach użyto nazwy *rzodkiew*, występującej w znaczeniu: ‘bulwiasto zgrubiały biały korzeń rośliny warzywnej’ (WS 355). Doroszewski dodaje: „rzodkiew uprawia się dla mięsistych nabrzmień w dolnej części łodygi, które tworzą się w ziemi, jakkolwiek nie pochodzą z korzeni” (SJPD): *Przyjechał rotmistrz jegomości pana starosty sądeckiego, ten natrawił: [...] item za rzodkiew gr 1, item za masło gr 3* (RMW I 1648).

Kapusta. Większą frekwencją wśród nazw warzyw cieszy się *kapusta*, notowana w tekstach 24 razy. W źródłach oznacza ‘roślinę głowiastą’: *3 Decembris. Jegomość pan porucznik jadąc z Krakowa natrawił: [...] za kapustę półtorak* (RMW I 1649); współcześnie *kapustą* określa się ‘jadalną część rośliny warzywnej; potrawę z niej’ (WS 263).

Pietruszka. Grupę tę kończy nazwa *pietruszka*, cytowana w znaczeniu ‘biały podłużny korzeń i nać rośliny warzywnej o tej samej nazwie’ (WS 331): *We czwartek kiedy towarzysz przyjechał spod chorągwi jegomości pana starosty krakowskiego do tychże, a to na obronienie i wypędzenie [...] item za pietruszkę gr 1* (RMW I 1649); SL notuje.

II.4. Nabiał

W wykazie potraw odnajdujemy produkty nabiałowe.

W *Rachunkach* z XVIII wieku jeden raz wystąpiła nazwa ogólna *nabiał*.

Nabiał. Kontekst nie daje możliwości stworzenia definicji semantycznej, przyjmuję więc powszechne, znane współcześnie, znaczenie ‘mleko i wyroby z mleka,

¹⁹ W. Sędzik, *Prasłowiańska terminologia rolnicza, op. cit.*, s. 17.

²⁰ M. Nowiński, *Dzieje upraw i roślin uprawnych*, Warszawa 1970, s. 339.

przede wszystkim ser²¹ (WS 311 notuje): *Expens z racji jegomości pana Faygla. Panu Kusiakiewiczowi na **nabiał** dałem zł 3* (RMW II 1739).

Jajca // Jaja. W zabytkach zostały udokumentowane dwie formy: dawna *jajca* i nowsza *jaja* w znaczeniu ‘jajko, *ovum*’ (Słstpol.). Obydwa leksemy zostały użyte w liczbie mnogiej. W zapiskach cytuje się je w „towarzystwie” *sera* i *masła*: *Natrawili, co przyjechali spod chorągwi, czeladzi dwaj przez 4 dni: [...] za **jajca**, ser, masło gr jedenaście* (RMW I 1638); *3 Decembris. Jegomość pan porucznik jadąc z Krakowa natrawił: [...] za **jaja** gr 2* (RMW I 1649); współcześnie *jajko* to ‘owalny przedmiot w wapiennej skorupce wydalany przez samice ptaków domowych i dzikich’, a także ‘bryłka czekolady, marcepanu itp. w kształcie jaja’, w znaczeniu ogólnym ‘przedmiot w kształcie jaja’ (WS 256).

Masło. Leksem ten spotykamy tu w powszechnie przyjętym znaczeniu: ‘produkt tłuszczowy otrzymywany sposobem mechanicznym z kwaśnej lub słodkiej śmietany oddzielonej od mleka krowiego’: *Item [wzięliśmy] za **masło** gr 15* (RMW I 1579). Z rachunków wojnickich dowiadujemy się, iż masło przechowywano w faskach, czyli ‘naczyniach drewnianych z klepek, zwężanych u dołu do przechowywania produktów nabiałowych’: *Panu Broszkiewiczowi za **masło** i za ser, to jest za kopę sera i za faskę **masła** fl. 14* (RMW I 1647). WS 297 notuje.

Mleko. Dość rzadko w rachunkach wymienia się *mleko*. W tekstach użyto go jeden raz z przydawką przymiotną *słodkie*: *mleko słodkie* ‘mleko, które nie uległo fermentacji, nie skwaśniało’ (SJPD): *item za owies pani Kasinej gr 24, item za za **mleko** półtorak* (RMW I 1649); *Regestr wydatków na komisję cyrkularną. [...] panu Kogutowiczowi za **mleka słodkie** gr 8* (RMW I 1777). Brak natomiast związku wyrazowego *mleko kwaśne*.

Ser. Leksem ten notują wszystkie słowniki ze znaczeniem ‘produkt otrzymywany ze zsiadłego mleka przez odciśnięcie serwatki’ (WS 360 notuje). W zapiskach wystąpił on zapewne w znaczeniu ‘jeden z produktów nabiałowych, otrzymany przez podgrzanie i odciśnięcie naturalnie zakwaszonego mleka’: *Regestr za piechoty podwody [...] za **ser** zł 4* (RMW III 1694); *Według tych interesów wszystkich do Krakowa się wyjeżdżało, który ekspens tej drogi krakowskiej die 12 Novembris 1736. Masło i **ser** zł 2* (RMW II 1736).

II.5. Przyprawy

W źródłach wspomina się o dodatkach do potraw: cukrze, soli, pieprzu, occie, oleju, oliwie, a także o dość drogich „korzeniach”²² – cynamonie, szafranie i imbirze.

Cukier. *Cukier* to ‘słodka, krystaliczna przyprawa, otrzymywana z buraków cukrowych lub trzciny cukrowej’ (WS 221): *Szósty grunt Miczyny za miastem [...] a resztę tych pieniędzy daliśmy dla jegomości pana starosty na **cukier** złotych 6 gr 16* (RMW II 1712).

Cynamon. *Cynamon* to ‘przyprawa w postaci proszku lub lasek o korzennym smaku, otrzymywana z suszonej kory niektórych gatunków cynamonowca’ (WS

²¹ A. Wyczański, *Studia nad konsumpcją żywności w Polsce w XVI i pierwszej połowie XVII w.*, Warszawa 1969, s. 20.

²² M. Bogucka, *Staropolskie obyczaje w XVI–XVII w.*, Warszawa 1994, s. 121.

223): *W niedzielę, kiedy przyjechały panowie żołnierze z Tuchowa dla stanowania stacji [...] item za **cynamon** gr 2* (RMW I 1649).

Imbir. Imbir to 'przyprawa korzenna z wysuszonego i sproszkowanego kłącza rośliny o tej samej nazwie' (WS 254): *Anno Domini 1649. Die 12 Ianuarii w sobotę w nocy przyjechał kapitan księcia Wiśniowieckiego [...] daliśmy za gorzałkę gr 8, item **imbiru** za gr 1* (RMW I 1649).

Ocet. Ocet to 'roztwór kwasu octowego używany jako przyprawa do potraw' (WS 315): *Eodem die wydatek na żołnierzów jegomości pana wojewody krakowskiego co po stację przyjechali [...] w poniedziałek za oliwę gr 3 za **ocet** gr 1* (RMW I 1644); w tekstach zarejestrowano zestawienie *ocet winny* w znaczeniu 'ocet powstający w wyniku fermentacji wina': *15 mensis Aprilis. Wydatek na rotmistrza królewskiego jegomości pana Bromowskiego [...] za **winny ocet** gr 15* (RMW I 1644).

Olej. Olej to 'ciekły tłuszcz otrzymywany z nasion i owoców niektórych roślin lub tkanek ssaków i ryb morskich' (WS 317): *Wydatek żołnierzom spod chorągwi pana Kazanowskiego, którzy przyjechali z Jasła. [...] za kwaterkę **oleju** gr 2, za piwa garcy 4* (RMW I 1642).

Oliwa. Oliwa to 'tłuszcz wytłaczany z oliwek lub inny podobny tłuszcz roślinny' (WS 317): *Eodem die wydatek na żołnierzów jegomości pana wojewody krakowskiego, co po stację przyjechali [...] w poniedziałek za **oliwę** gr 3 za **ocet** gr 1* (RMW I 1644).

Pieprz. Pieprz to 'przyprawa w postaci czarnego lub beżowego proszku z owoców rośliny o tej samej nazwie' (WS 330): *Die 22 Augusti. Wydało się pieniędzy na samego jegomości pana pułkownika tejże chorągwi tegoż towarzystwa wyżej mianowanego, to jest jegomości pana Minora. [...] item za **pieprz** gr 2* (RMW I 1649).

Sól. Sól to 'biała sypka substancja o ostrym smaku, której używa się do przyprawiania i konserwacji potraw' (WS 370): *Die Novembris [1734] ekspens uchwały na żołnierzy z dywizji wielkopolskiej, którzy jechali na podjazd do Śącza, wzięli ekspensu za [...] mięso fl. 1 gr 21, **sól** gr 1* (RMW II 1734).

Szafran. Szafran to 'przyprawa w postaci pomarańczowego proszku ze znamion i pręcików kwiatów szafranu (krokusa)' (WS 375): *Szymonowi za cielęcinę gr 7 i pół za **pieprz [z] szafranem*** (RMW I 1638).

II.6. Napoje

W badanych tekstach mamy dość liczne poświadczenia nazw napojów.

Trunek. Leksem ten znany jest już polszczyźnie szesnastowiecznej. Linde notuje zapisy z 1595 roku w znaczeniu: 'napój do picia, to, co piją, napitek'. W rachunkach rzeczownikiem *trunek* określa się 'napój alkoholowy' (WS 388): *Item od szynków wszelkiego **trunku**, jako to od beczki wina na tynfów 4 [...] od beczki miodu [...] od szynku gorzałki prostej [...] od szynku piwa* (RMW II 1735).

Gorzałka. W analizowanych tekstach *gorzałka* dokumentowana jest po raz pierwszy w zapisie z XVII wieku w znaczeniu 'nazwa trunku, napoju alkoholowego, wódka' (WS 246): *Przyjechało czeladzi z Biecza od chorągwi koni dwa, ci natrawili: za dwie ryby gr 22, za **gorzałkę** gr 33, za piwo gr 25* (RMW I 1640); *item **gorzałki garniec**, za nie gr 48* (RMW I 1637). Dość duża ilość jej użyc (ponad 100) wskazuje na to, iż *gorzałka* jako 'nazwa napoju' wchodziła w skład codziennych pokarmów

mieszkańców Wojnicza w XVI–XVIII wieku. Mierzono ją na *garncę*²³. Jak podaje Maria Bogucka, w Polsce gorzałka rozpowszechniła się w XVI wieku wśród wszystkich grup, zarówno w miastach, jak i na wsi. Chłopi pili prostą palenicę, szlachta wódki delikatesowe, zaprawiane ziołami²⁴.

W badanym materiale wystąpiła nazwa synonimiczna – *wódka*.

Wódka. *Wódka* jako nazwa napoju alkoholowego poświadczona jest już w XVI wieku. W SXVI pod hasłem *palony* mamy informacje o wódkach (ziołowych) i palonym winie, leczniczo stosowanych²⁵. W *Słowniku* Lindego czytamy: ‘pędzona gorzałka, likwor’. W omawianych tekstach nazwę *wódka* spotykamy dopiero w XVIII wieku. Tworzy ona dwa związki wyrazowe: *wódka przepalana* ‘wódka produkowana ze spirytusu z dodatkiem karmelu’ (SJPD) i *wódka prosta* zwana *czystą* ‘bez dodatków smakowych’ (WS 398): *Za siano wydał urząd 60 // [...] panu Królewiczowi za wódkę przepalaną i prostą 19 // [...] panu Klimontowi za wódkę 13 //* (RMW II 1769).

Piwo. W zgromadzonym materiale wyraz ten został poświadczony w znaczeniu ‘napój alkoholowy’: *Przyjechało czeladzi z Biecza od chorągwi koni dwa, ci natrawili: za dwie ryby gr 22, za gorzałkę gr 33, za piwo gr 25* (RMW I 1640); *5 die Augusti dało się pieniędzy podwodnich do skarbu jego królewskiej mości złotych 24 za rok 1641 [...] piwa za garnicy pięć gr 8 i szeląg* (RMW I 1642). Tworzy on ciekawe związki wyrazowe, wskazujące na porę dnia spożycia alkoholu: *piwo do śniadania* i *piwo do wieczery*, a także na rodzaj przyrządzenia: *piwo do grzania* ‘grzane piwo z korzennymi przyprawami’: *item za chleb Zarębinej gr 3 [...] item za piwo do grzania gr 2 [...] item za piwo do śniadania gr 2 [...]* (RMW I 1649); *item za piwo do wieczery gr 4* (RMW I 1649); *31 prowiant do obozu pod Czchów, bydłę całe, połeć słoniny, chleby, piwa beczek 2* (RMW II 1769). Dużą ilość użyć rzeczownika *piwo* (ponad 150 użyć) na terenie wojnickim należy tłumaczyć tym, iż w XVII–XVIII wieku piwo było podstawowym napojem alkoholowym. Miarą piwa były *garncę* i *beczki*²⁶. WS 334 notuje.

Wino. *Wino* to ‘napój alkoholowy otrzymywany przez fermentację moszczu z winogron lub innych owoców’ (WS 395). Z danych historycznych wynika, iż wraz z rozwojem kontaktów handlowych wypijano coraz więcej wina. Tendencja ta ma odzwierciedlenie również w naszych tekstach: *Exposita Alberto Buiaček pecuniarum ab Anno Domini 1580 per famatos dominos consules. [...] item za wino Jędrkowej samej nieboszczicze w niemocy brano gr 5* (RMW I 1580); *od roboty jemu daliśmy fl. 13 garniec wina i kwartę kupiliśmy za nie fl. 2, za piwo gr 23* (RMW I 1638); *Panu Wareckiemu do Sącza, co się wywiadował o kwerełę Brewce do Lublina [...] na wino gr 25* (RMW I 1642). Z materiału źródłowego dowiadujemy się, że miarą wina były *beczki*, *garncę* i *kwarty*²⁷.

Miód. W grupie nazw napojów mniej licznie spotykamy leksem *miód*. Mogło to wynikać stąd, że już w XVI wieku produkcja tego artykułu wykazywała tendencje zniżkowe. W rezultacie miód stał się trzeciorzędnym produktem, niewytrzymują-

²³ *Garniec* to ‘dawna miara objętości, zawierająca cztery kwarty’ (SJPD).

²⁴ M. Bogucka, *Staropolskie obyczaje...*, op. cit., s. 125.

²⁵ E. Horyń, *O nazwach surowców...*, op. cit., s. 314.

²⁶ *Beczka* to ‘miara objętości rzeczy płynnych i sypkich od 24 do 72 garnicy’ (SXVI).

²⁷ *Kwarta* to ‘dawna miara ciał płynnych i sypkich równa 1 litrowi’ (SJPD).

cym porównania z podstawowymi napojami²⁸: *u Piszczkowskiej miodu garnce 50 fl. 15 gr 20* (RMW I 1642); *Item co tam jechał tynfów 8 [...] i za kwartę miodu zł 2* (RMW II 1754); *od beczki miodu jako taxa powinna dać na prowent [...] gr 12* (RMW II 1735). W rachunkach z XVII i XVIII wieku leksem ten cytuje się łącznie z nazwami miar objętości, które nie wyspecjalizowały się w określaniu ‘miar miodu’, lecz są uniwersalne, związane także z innymi miarami objętości, na przykład zboża czy piwa²⁹. Mamy tu *beczki, garnce* i *kwarty*. WS 304 notuje.

II.7. Potrawy

Zapisy dokumentują także dość popularne w tamtych wiekach dwie potrawy: barszcz oraz kapustę smażoną z olejem.

Barszcz. *Barszcz* jako nazwa potrawy dokumentowana jest w słownikach języka polskiego w znaczeniu ‘potrawa przyrządzona z zakwaszonej mąki, żur’ (por. SXVI; WS 195): *Chrzysztofowi Pieczkowskiemu, u którego gospodą stali ciż panowie żołnierze za siano fl. 1 [...] za barszcz gr 1* (RMW I 1639).

Kapusta smażona z olejem. Słowniki nie dokumentują tak rozbudowanego zestawienia. W źródłach z 1638 roku nazwa *kapusta* wystąpiła „w sąsiedztwie” określeń informujących o sposobie wykonania potrawy³⁰: *smażona*, a także o dodatkach, z którymi podawana jest potrawa: *z olejem*: *Natrawili, co przyjechali spod chorągwi, czeladzi dwaj przez 4 dni: chleba rzanego gr 10 i pół [...] kapusta smażona z olejem gr 3* (RMW I 1638).

Podsumowanie

Przedstawiony materiał językowy obejmuje 52 wybrane nazwy zarejestrowane w *Rachunkach miasta Wojnicza*. Zebrane słownictwo kulinarne przybliżyło nam obraz codziennego życia społeczności wojnickiej żyjącej w XVI–XVIII wieku.

Z analizowanych źródeł wynika, iż w zakres ówczesnego pożywienia wojnickiego wchodziły zarówno składniki roślinne, jak i zwierzęce. Oto one: zboża, np. jęczmień, owies, pszenica, żyto; kasze, np. krupy jęczmienne, krupy tatarskie, jagły, ryż; produkty zbożowe, np. mąka, pieczywo; wyroby mleczarskie; produkty mięsne: mięso wieprzowe i wołowe, cielęcina, skopowina, kozina, wędliny; warzywa: jarzyzna, cebula, cebulki, groch, rzepa, rzodkiew, kapusta, pietruszka; a także podstawowe napoje, jak gorzałka, wódka, piwo, wino i miód; oraz dwie potrawy: barszcz i kapusta smażona z olejem. Kuchnia wojnicka obfitowała również w różnorakie przyprawy, jak cukier, sól, pieprz, ocet, olej, oliwa, szafran, cynamon czy imbir.

Ze względu na specyficzny charakter źródeł o pożywieniu dowiadujemy się jedynie z rejestrów wydatków ówczesnej rady miejskiej, wycień kosztów podróży, odbywanych przez urzędników i gości, czy na przykład ze spisów

²⁸ Z. Kuchowicz, *Spżycie alkoholu i zagadnienie jego wartości w XVIII wieku*, [w:] *Studia z dziejów gospodarstwa wiejskiego*, t. 9, z. 3, Warszawa 1967, s. 146.

²⁹ M. Stankiewicz, *Przyczynek do polskich nazw miar miodu*, „*Annales Academiae Paedagogicae Cracoviensis. Studia Linguistica*”, t. 2: 2002, red. L. Bednarczuk, E. Stachurski, T. Szymański, s. 477.

³⁰ Szerzej nt. nazw zestawionych w słownictwie kulinarnym: M. Borejszo, *Nazwy zestawione we współczesnym słownictwie kulinarnym*, [w:] *Synchroniczne i diachroniczne aspekty badań polszczyzny*, t. 3, red. M. Białokórska, Szczecin 1996, s. 109–119.

„kosztów podarków dla starosty, który reprezentował interesy władcy w królewskim mieście”³¹.

Zapisy dostarczają nam również informacji na temat roli pożywienia. Spełniało ono szersze funkcje społeczne – obok zaspokajania biologicznej potrzeby organizmu było środkiem „wyrażania i utrzymywania określonych stosunków społecznych”³². Często wchodziło w skład świadczeń uiszczanych w ramach obowiązku tak zwanych stacji³³, „towarzyszyło” również określonym wydarzeniom rodzinnym, na przykład uroczystościom weselnym.

Zdecydowana większość analizowanych nazw funkcjonuje do dziś w niezmiennym znaczeniu, niewielka tylko część należy już do leksyki historycznej, np. *jadło*, *jagła*, *strawa*, czy gwarowej, np. *jajca*, *skopowina*.

Rozwiązanie skrótów

- RMW I – *Rachunki miasta Wojnicza*, t. 1: *Rachunki 1561–1649*, oprac. J. Łosowski, J. Szymański, Wojnicz 1997.
- RMW II – *Rachunki miasta Wojnicza*, t. 2: *Rachunki 1660–1784*, oprac. H. Seroka, J. Szymański, Wojnicz 1997.
- RMW III – *Rachunki miasta Wojnicza*, t. 3: *Rachunki 1660–1812*, oprac. A. Jaworska, J. Szymański, Wojnicz 1997.
- SJPD – *Słownik języka polskiego*, red. W. Doroszewski, t. 1–11, Warszawa 1958–1969.
- SL – B.S. Linde, *Słownik języka polskiego*, t. 1–6, Warszawa 1807–1814.
- Słspol. – *Słownik staropolski*, red. S. Urbańczyk, t. 1–11 (do z. 6), Zespół (t. 11, z. 7–8), Kraków 1953–2002.
- SW – *Słownik języka polskiego* (tzw. warszawski), red. J. Karłowicz, A.A. Kryński, W. Niedźwiedzki, t. 1–8, Warszawa 1900–1927.
- SXVI – *Słownik polszczyzny XVI wieku*, red. M.R. Mayenowa, F. Peplowski (od t. 18), t. 1–33, Wrocław – Warszawa 1966–2009.
- WS – M. Witaszek-Samborska, *Studia nad słownictwem kulinarnym we współczesnej polszczyźnie*, Poznań 2005.

What Did People in Wojnicz Eat in the Period of the 16th–18th Centuries?

Abstract

This paper is based on the three-volume *Accounts of the town of Wojnicz* from 16th–18th centuries.

The analysis concentrates on food names which belong to two vocabulary groups:

1. General terms; 2. Specialized terms: *Grains and grain products*; *Meat products*; *Vegetables*; *Dairy*; *Spices*; *Beverages*; *Dishes*.

The analyses sources show that the diet of people in Wojnicz at that time contained both vegetable and meat ingredients. It included grains, e.g. barley, oats, wheat, rye, groats, e.g.

³¹ Wstęp [do:] *Rachunków miasta Wojnicza*, t. 1, *op. cit.*, s. 10.

³² Por. R. Firth, *Społeczności ludzkie. Wstęp do antropologii społecznej*, Warszawa 1965, s. 61; Z. Szromba-Rysowa, *Kulturowe i społeczne znaczenie pożywienia*, [w:] *Pożywienie ludności wiejskiej*, red. A. Kowalska-Lewicka, Kraków 1973, s. 9.

³³ Wstęp [do:] *Rachunków miasta Wojnicza*, t. 1, *op. cit.*, s. 11.

barley groats, buckwheat groats, millet, rice, grain products, e.g. flour, bread, dairy products; meat products: pork and beef, veal, mutton, goatmeat, cold meats; vegetables: greens, onion, bulbs, peas, turnip, horseradish, cabbage, parsley; as well as basic beverages, such as *gorzałka*, vodka, beer, wine and honey. Wojnicz cuisine was abundant in various spices, like sugar, salt, pepper, vinegar, oil, olive oil, saffron, cinnamon, and ginger.

The food vocabulary from 16th–18th centuries, which has been presented, reveals a lot about the old culinary lexicon, most of which has been preserved until today. Only part of it has disappeared together with designation, or belongs to the historical lexicon, e.g. *jadło* and *strawa* (food), *jałta* (millet), *skopowina* (mutton).